

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

دولت جمهوری اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
ریاست پوهنتون های خصوصی

نصیحت و توأصی در قرآن کریم

رساله ماستری

محصل : سید محمد احمدی
استاد رهنما: پوهاند دوکتور عبدالباری حمیدی

سال : ۱۳۹۹ هـ ش - ۱۴۴۱ هـ ق

پوهنتون سلام
پوځنځي شرعيات و قانون
پروگرام ماسټري تفسير و حديث

دولت جمهوري اسلامي افغانستان
وزارت تحصيلات عالي
رياست پوهنتون هاي خصوصي

نصيحت و تواصي در قرآن کریم رساله ماسټري

محصل : سيد محمد (احمدی)
استاد رهنما: پوهاند دكتور عبدالباري (حمیدی)

سال : 1399 هـ ش - 1441 هـ ق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دپیارتمنت تفسیر و حدیث

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم سید محمد ولد غلام محمد: ID نمبر SH-MST-96-282 محصل دور سوم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: نصیحت و توأسی در قرآن کریم به روز هشتم تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۲۶ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق د ۸۸ (نمره به عدد) جستاد و هشت (نمره به حروف) گردید.

موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور فصیح الله عبدالباقی	عضو هیات	
۲	استاد محمد نعیم جلیلی	عضو هیات	
۳	دکتور عبدالباری حمیدی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

معاون علمی

آمر بورد ماستری

خلاصه

نصیحت و تواصی واژه های اند که در دعوت اسلام بیشترین کاربرد را دارند، نصیحت به معنای خالص و پاک گردانیدن و دعوت نمودن بسوی خیر و فلاح و باز داشتن از آنچه که باعث فساد و تباهی می شود. تواصی به مفهوم توصیه و سفارش به پیروی از اوامر الهی و اجتناب از نواهی او تعالی می باشد. نصیحت و تواصی دارای اهمیتی است که فلاح و رستگاری انسانها به آن بستگی دارد چنانچه قرآن کریم به آن پرداخته، مفهوم و چگونگی انجام و آداب آن را به شکل مفصل توضیح نموده و مسلمانان را بسوی آن تشویق و ترغیب نموده است تا باشد پیروان اسلام مسؤولیت دینی و انسانی خویش را ادا نمایند. برای تحقق این مأمول ضرور است تا هر ناصح احکام، اهداف، روش ها و زمینه های نصیحت و تواصی را بداند.

تحقیق کنونی که مرتبط به تفسیر موضوعی است با استفاده از روش کتابخانه ای و مراجعه با کتب معتبر تفسیر، کتب معتبر حدیث، کتب متنوعه و رساله های علمی صورت گرفته که در نقل آیات قرآن از مصحف الکترونیکی (مصحف المدینه) و ترجمه آن از تفسیر نور، در نقل احادیث و ترجمه آن از کتب حدیث، ترجمه فارسی مختصر صحیح بخاری و ترجمه فارسی لؤلؤ و مرجان، تخریح احادیث نیز با روش معتبر از کتب مربوطه آن در هر موضوع و مسأله اجرا شده است. در تعریف واژه ها و کلمات نیز از کتب معتبر لغت و غیره منابع مرتبط کار گرفته شده است که با استفاده از توضیحات علمی موضوع را تحلیل نموده دید گاه های معتبر را طبق روش ترجیح تبیین نموده ام.

سوال اصلی در تحقیق کنونی اینست که: نصیحت و تواصی در قرآن کریم داری چه جایگاهی بوده و ناصحان کدام روش هارا باید در پیش گیرند؟ پاسخ مفصل برای این مسأله و همه سوالات فرعی آن از اهداف تحقیق کنونی می باشد. این تحقیق شامل سه فصل می گردد که فصل اول آن مفهوم شناسی نصیحت و تواصی است که با استفاده از دید گاه علماء تفسیر، لغت و دعوت تبیین گردیده است، فصل دوم بخش یافته های تحقیق در رابطه به اهمیت، ارکان، شروط و آداب نصیحت و تواصی می باشد که با استفاده از توضیحات علمی با رعایت اصل ترجیح موضوع را تبیین نموده ام. فصل سوم یافته های تحقیق دربرگیرنده وسایل، روشها، زمینه ها و آثار مرتبه بر آن می باشد که در نهایت این تحقیق با یک نتیجه گیری و فهرست آیات، احادیث، منابع و مأخذ آن پایان یافته است.

یافته های تحقیق همانا روشن شدن حکم نصیحت و تواصی است که در روشنی آیات قرآن از مرحله استحباب تا مرحله وجوب می رسد و ناصحان را نیز مکلف میگرداند تا مطابق رهنمودهای قرآنی با پیروی از روش انبیاء الهی این رسالت سترگ را ادا نمایند

اصطلاحات کلیدی

نصیحت _ تواصی _ تبلیغ _ ارشاد _ تذکیر.

فهرست عناوین

عنوان	صفحه
اهداء.....	أ.....
اظهار سپاس.....	ب.....
خلاصه بحث.....	ج.....
مقدمه.....	1.....
الف - بیان موضوع.....	1.....
ب - اهمیت و ضرورت موضوع.....	1.....
ج - هدف تحقیق.....	2.....
د - سوالات تحقیق.....	2.....
هـ - اسباب انتخاب موضوع.....	3.....
و - پیشینه تاریخی تحقیق.....	3.....
.....	4.....
ز- نو آوری تحقیق.....	5.....
ح - مشکلات تحقیق.....	5.....
ط - روش تحقیق.....	5.....

فصل اول

کلیات بحث

مبحث اول: مفهوم نصیحت و توأسی در قرآن کریم.....	9.....
مطلب اول: مفهوم لغوی نصیحت.....	9.....
مطلب دوم: مفهوم اصطلاحی نصیحت.....	11.....
مطلب سوم: مفهوم لغوی توأسی.....	12.....
مطلب چهارم: مفهوم اصطلاحی توأسی.....	14.....
مبحث دوم: کار برد نصیحت و توأسی، مشتقات و مرادفات آن در قرآن کریم.....	16.....
مطلب اول: کاربرد نصیحت و مشتقات آن در قرآن کریم.....	16.....
اول: واژه های نصیحت در قرآن کریم.....	16.....

- دوم: آیات وارده در مورد نصیحت و خیر خواهی در قرآن کریم 16
- الف: آیاتی که در آن از نصیحت و خیرخواهی انبیاء حکایت دارد..... 16
- ب: آیاتی که مؤثریت نصیحت را به اراده الله موقوف میداند..... 18
- ج: آیاتی که بیانگر اخلاص ناصح برای منصح است 19
- د: آیاتی که از مدعیان دروغین نصیحت پرده برداشته است..... 20
- مطلب دوم: کار برد تواسی و مشتقات آن در قرآنکریم 22
- الف: کلمات ذکر شده وصیت و تواسی در قرآنکریم 22
- ب: آیاتی وارده وصیت و تواسی در قرآنکریم 22
- 1 – وصایای... الله متعال برای مردم 26
- 2 – وصیت ابراهیم و یعقوب علیهم السلام برای فرزندان 27
- 3 – وصیت های لقمان برای فرزندش 28
- مطلب سوم: مراد فات نصیحت و تواسی در قرآنکریم 29
- الف: مراد فاتی که بدل از آن واقع شده 29
- 1 – وعظ 29
- 2 – تذکیر و تذکر 30
- ب: مراد فات همراه با نصیحت و تواسی..... 32
- 1 – تبلیغ و بلاغ 32
- 2 – ارشاد 33
- 3 – هدی و هدایت 34
- 4 – انذار 35
- مبحث سوم: نا صحن در قرآن کریم 37
- مطلب اول: انبیاء علیهم السلام 37
- مطلب دوم: مصلحین اجتماعی 43
- مطلب سوم: ارزش ها و اصول 46
- مطلب چهارم: شیطان و یارانش در لباس ناصحان 46

فصل دوم

اهمیت و حکم نصیحت و تواسی، ارکان، شروط و آداب آن در قرآن کریم

مبحث اول: اهمیت و حکم نصیحت و توأسی در قرآن کریم

49.....

49..... مطلب اول: اهمیت نصیحت در قرآن کریم

56..... مطلب دوم: اهمیت توأسی در قرآن کریم

59..... مطلب سوم: حکم نصیحت و توأسی در قرآن کریم

59..... دید گاه اول: فرض عین

59..... دید گاه دوم: فرض کفائی

60..... دید گاه سوم: گاهی فرض و گاهی نفل

64..... مبحث دوم: آرکان و شروط نصیحت و توأسی در قرآن کریم

64..... مطلب اول: آرکان نصیحت و توأسی در قرآن کریم

65..... مطلب دوم: شروط نصیحت و توأسی در قرآن کریم

65..... الف: شروط ناصح و منصوح

66..... ب: شروط منصوح به (چیزی که به آن نصیحت می شود)

68..... مبحث سوم: آداب نصیحت و توأسی در قرآن کریم

68..... مطلب اول: آدابی که رعایت آن توسط ناصح لازم است

68..... 1 - اخلاص

68..... 2 - نصیحت بر اساس علم و بصیرت

3 - نصیحت بطور سری باشد

69.....

4 - قدوه و عامل بودن ناصح بر نصیحتش

71

72..... 5 - انتخاب زمان و آماده سازی فضای مناسب برای نصیحت

73..... 6 - داشتن صبر، حلم و حیا ناصح

74..... 7 - عدم اجبار و اکراه ناصح در دعوت

74..... 8 - امانت داری در نصیحت و توأسی

75..... مطلب دوم: آداب لازم بر منصوح

75..... 1 - تواضع و برد باری در شنیدن نصیحت و توأسی

- 2 - خود داری از اعجاب و خود برتر بینی منسوح در برابر ناصح 75
- 3 - گوش فرا دادن به نصیحت 75
- 4 - گرفتن نصیحت از مسلمان آگاه 76
- 5 - تشکر از فرد ناصح و دعا برای او 76
- مطلب سوم: رعایت مقتضیات نصیحت هنگام نصیحت 77

فصل سوم

روش ها، انواع و زمینه های نصیحت و توأسی و آثار مرتب بر آن

- مبحث اول: روش های نصیحت و توأسی در قرآن کریم 79
- اول: بکار گیری حکمت و موعظه حسنه در نصیحت توأسی 79
- دوم: اختیار روش با کیفیت در رساندن نصیحت و توأسی 79
- سوم: نصیحت شخص مورد نظر به اشاره باشد نه صراحت 80
- چهارم: بکار گرفتن سخنان نرم و شیرین قرین با تبسم 80
- مبحث دوم: انواع و زمینه های نصیحت و توأسی در قرآن کریم 81
- مطلب اول: انواع نصیحت و توأسی در قرآن کریم 81
- اول: نصیحت و توأسی محموده 81
- دوم: نصیحت و توأسی مذمومه 87
- مطلب دوم: زمینه های نصیحت و توأسی در قرآن کریم 90
- اول: نصیحت برای الله متعال 91
- دوم: نصیحت برای کتاب الله 91
- 94.....
- سوم: نصحت برای رسول الله صلی الله علیه وسلم 96
- چهارم: نصیحت برای علما و ائمه مسلمین 99
- پنجم: نصیحت برای عام مردم 99
- 101.....
- مبحث سوم: آثار و پیامد های نصیحت و توأسی در قرآن کریم 104

اول: تحصیل اجر و ثواب

104.....	
104.....	دوم: اصلاح نمودن خطایی ها
105.....	سوم: استحکام روابط اجتماعی
105.....	چهارم: تحقق راحت و اطمینان قلبی
106.....	پنجم: از بزرگترین اسباب ثبات و استواری بر دین
106.....	ششم: اجرای دستور الله و رسوله
106.....	هفتم: از بزرگترین اسباب هدایت
107.....	هشتم: برائت و خلاصی عهده
108.....	نتیجه گیری
110.....	پیشنهادات
111.....	فهرست آیات
121.....	فهرست احادیث
123.....	فهرست اعلام
125.....	فهرست منابع و مأخذ
132.....	خلاصه به انگلیسی

نتیجه گیری

درخاتمه تحقیق و بحث مهمترین نتایجی که از خلال آن بدست آمده در نکات ذیل بطور خلاصه می توان یاد آور شد:

1. مفهوم لغوی نصیحت و توأسی با تمام مرادفایش عبارت از خیرخواهی، پند و اندرز می باشد و مفهوم اصطلاحی آن نزد مفسرین و علمای دعوت عبارت از خواستن خیر با قول صادق، قلب پاک و مقصد سالم برای منصوح می باشد.
2. قرآن کریم یک منبع پر بار و مملو از همه چیزهایی است که ناصحان به آن احتیاج دارند و نیز مرجعی است که نصیحت ها بوسیله آن سنجیده و ساخته شده است. نصیحت گر امور شرعی در همه زمینه های شرعی مواد و مضمون نصیحت را فروان از خلال آیات قرآنی میآید، و همچنان حال تمام نصیحت گران اجتماعی یا سیاسی یا اقتصادی یا تربیوی.... و غیرشان. اینست که قرآن را یگانه مصدر نصیحت خویش و یا پناه گاه نظریاتش و یا آگاه و تصویب کننده خطاهای خویش میبندد.
3. نصیحت در قرآنکری از مهم ترین مصطلحات است که به فرا گیری همه معانی خیر و ارزش های اخلاقی در تعامل با دیگران تخصیص یافته است، و این از ناحیه هدف و مقصد و طرق ادای آن می باشد.
4. معنای درست نصیحت تحقق پیدا نمی کند مگر همراهی ارکان سه گانه اش همراه با مواصفات آن که در ذیل ذکر است: ناصح باید امین و مخلص، نصیحت باید پاک و خالص و منصوح باید مقصود به نصیحت باشد، اگر این ارکان سه گانه یا یکی آن با مواصفاتش نباشد جز ادعای دروغ و الباس قلبی باطل بصورت حق نمی باشد.
5. نصیحت و توأسی یکی از مهم ترین و اساسی ترین وظایف انبیاء و علما که وارثین آنها هست می باشد.
6. نصیحت و خیرخواهی سبب پذیرش عذر معذورین و بازنشستگان از جهاد در صورت عدم توانای جسمی و مالی است به شرطیکه عملیه خیرخواهی و نصیحت را انجام بدهد برخلاف ورزی آنها از جهاد کدام گناهی نیست.
7. ناصحان در عصر حاضر به الگو های عملی نیاز دارند که از آن می توان هنر و فن نصیحت گری و خیرخواهی را یاد گرفت و بهترین کسانی که باید درین باب به آنها اقتدا شود انبیا علیه السلام

- هستند، همانطور که این مطالعه نشان می دهد که آنها سازندگان نصیحت ها، پرچم های نصیحت و خیر خواهی و رهبران ناصحان در طول تاریخ بود.
8. اهمیت نصیحت و توأسی در این است که از وسایلی حفظ حق بوده و در صورت ترک آن حق ضایع میگردد و همچنان نصیحت و توأسی منهجی از مناهج شریعت و از مهمترین وظایف و رسالت انبیا علیهم السلام می باشد
9. اصل در نصیحت و جواب آن است ولی بنابر اختلاف علما گاهی فرض عین و گاهی فرض کفائی و گاهی هم نفل می باشد.
10. از مهمترین وسایل و روش های مؤثر نصیحت در همه عصرها روش ملاطفت آمیز همراه با درک وقت مناسب و حالات منصوحین بصورت سری بوده که نتیجه اش مثبت و مورد پذیرش قرار می گیرد.
11. از مهمترین شرایط نصیحت و توأسی اسلام، بلوغ و عاقل بودن ناصح و منصوح می باشد و همچنان منصوح به باید از امور مشروع و متفق علیها باشد.
12. یکی از مهمترین آداب نصیحت و توأسی اینست که باید ناصح در انجام عملیه نصیحت اخلاص نموده جز کسب رضای الله متعال چیزی دیگر توقع نداشته بدون قصد شهرت و ریا منصوح را نصیحت نماید.
13. نصیحت بطور کل به دو نوع تقسیم گردیده است که یکی آن نصیحت محموده و دیگری نصیحت مذمومه می باشد.
14. از مهمترین زمینه های نصیحت و توأسی نصیحت و خیر خواهی برای الله و رسولش می باشد که در هیچ وقت از اوقات هم ساقط نمی شود چنانچه الله متعال می فرماید (اذانصحو الله و رسوله) آنگاه که برای الله و رسولش نصیحت و خیر خواهی نماید.
15. از مهمترین آثار نصیحت و توأسی کسب اجر و ثواب، استحکام روابط اجتماعی، اصلاح انحرافات و خطاها، اجرای دستور الله و رسولش و ادای مسئولیت و خلاصی عهده داری می باشد.

پیشنهادات

در پایان این پایان نامه که حاوی پیشنهادات ضروری در مورد مزایای اجتماعی و تربیوی نصیحت و تواصی می باشد، گوشه ای از فواید و آثار آن را برای خوانندگان گرامی پیش کش می نمایم، مهم اینست که دین در اصل و اساسش نصیحت و خیرخواهی بوده که برای پیراوشن جز خیر و سعادت چیزی دیگری را به ارمغان نیاورده است. و همه ای انبیاء الهی جز به خاطر نصیحت و خیر خواهی فرستاده نشده است و آنها با تمام تلاش و دقت توانستند این مسئولیت را ادا نموده و جامعه و مردم را از گودال بد بختی و جهالت نجات و به فلاح و رستگاری رسانند. هرگاه انسان، مربیان و والدین خردمند و روشنفکر در آفرینش این همه زمین و آسمان، ماه، خورشید، ستارگان و به طور کلی رسالت پیامبران، مورد دقت و تفکر قرار دهد، به این نتیجه می رسد که آنان به عنوان الگو، پیشوا و رهنمای مشفق جهت به کمال رسانیدن نسل انسانی فرستاده شده اند که باید از آنان آموخت. بدین وسیله پیشنهادات در این زمینه قرار ذیل است:

1. تشویق فعال سازی و فعال کردن مراکز نصیحت و خیر خواهی که در برخی از کشورهای اسلامی مشهور است، گردش این پدیده موفق اجتماعی به سائر جوامع اسلامی، از طریق نتایج مثبت حاصل از اصل نصیحت و خیر خواهی در آن برای کاهش تمایل جوانان به مبالغه و افراط گرایی و اصلاح این پدیده های منفی در جوامع اسلامی که انجام می شود باخرد مندی عقلاء و زرنگی خبرگان به گونه ای که توسط آنانیکه در رهنمای دینی، روانشناختی و اجتماعی مخصص اند نظارت گردد، و باید تمام امکانات و تسهیلات را که برای ارتباط اجتماعی با کلیه بخش های جامعه مطلوب است فراهم کنند.
2. بهره برداری از رسانه ها با طیف های متنوع آن. صوتی و تصویری، بخصوص کانال های ماهواره ای و وب، در ترویج مفهوم نصیحت و خیرخواهی، غلبه بر نوسانات آن در بین اقشار جامعه، نشان دادن اهمیت و شایستگی و نشان دادن ابتکارات موفق در ارائه آن به دیگران، به عنوان مثال های که نقش اساسی دارد.
3. فراخوان همایش های دینی، برگزاری سمپوزیم ها، اجرای سخنرانی های آگاهی بخش و بخصوص هدف قرار دادن مؤلفه جوانان در آنها، پرداختن به موضوعات حساس که وجود دینی و پیوند عقیدتی آنها را لمس می کند، تا آنها بتوانند احکام شریعت را درک کنند و آنها را متعهد به تعهد هدایت دین کرده و با پیروی از اصول تعیین شده آن در قرآن کریم و سنت نبوی پند و نصیحت، رهنمای و امر به معروف و نهی از منکر می کنند.
4. توجه جدی مربیان و والدین عزیز جهت توصیه و نصیحت فرزندان در امر پا بندی به امور شرعی و آشناسازی نسل نوین به داشته های اخلاقی قرآنی و احادیث نبوی که رهگشای خوبی جهت پالایش و اصلاح اخلاق نسل امروزی است.
5. مسئولیت پذیری، علماء، مربیان، بزرگان و افراد با نفوذ جامعه در قبال تربیت سالم افراد و روی آوری به حلقات تربیتی و کنفرانسهای دعوتی.
6. مطالعه و الگوپذیری ناصحان کنونی از روش نصیحت و تواصی و دعوتی پیامبران به ویژه حضرت محمد صلی الله علیه و سلم که سردار و پیشوای همه پیامبران است.
7. توجه نمودن همه ناصحان و دعوت گران به شرائط و آداب نصیحت و تواصی که ضامن مؤثریت آن در جامعه می باشد.

فهرست منابع و مأخذ

- 1- القرآنكريم.
- 2- ابراهيم مصطفى وديكران، المعجم الوسيط، تحقيق: مجمع اللغة العربية، دار المعارف، (القاهرة - 1392هـ).
- 3- ابن بطلال، ابوالحسن على بن خلف بن عبد الملك (متوفى: 449هـ)، شرح صحيح البخارى، تحقيق: ابو تميم ياسر بن ابراهيم دارالنشر: مكتبة الرشد - السعودية، الرياض، طبع دوم 1423هـ - 2003م.
- 4- ابن اثير، مجد الدين أبو السعادات المبارك بن محمد بن محمد بن محمد ابن عبد الكريم الشيباني الجزري ابن الأثير (المتوفى: 606هـ)، النهاية في غريب الحديث والأثر، تحقيق: طاهر أحمد الزاوى - محمود محمد الطناحي، ناشر: المكتبة العلمية - بيروت، 1399هـ - 1979م، .
- 5- ابن البيع، أبو عبد الله الحاكم محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدويه بن نعيم بن الحكم الضبي الطهماني النيسابوري المعروف بابن البيع (المتوفى: 405هـ)، المستدرک على الصحيحين، تحقيق: مصطفى عبد القادر عطا، الناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، طبع: اول، 1411 - 1990.
- 6- ابن رجب، أبو الفرج زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بن رجب بن الحسن، السلامي، البغدادي، ثم دمشق، الحنبلي، جامع العلوم والحكم، تحقيق: شعيب الأرنؤوط و ابراهيم باجس، طبع: دوم، مكتبة طيبة، المدينة المنورة، مؤسسة الكتب الثقافية، (بيروت - 1410هـ) .
- 7- ابن رجب، أبو الفرج زين الدين عبد الرحمن بن أحمد بن رجب بن الحسن، السلامي، البغدادي، ثم دمشق، الحنبلي (المتوفى: 795هـ)، الفرق بين النصيحة والتعبير ، علي حسن علي عبد الحميد برآن تعليق نوشته واحاديث آنرا تخريج نموده است، ناشر: دار عمار، عمان، طبع: دوم، 1409هـ - 1988م.
- 8- ابن عثيمين، محمد بن صالح بن محمد العثيمين (المتوفى: 1421هـ)، شرح رياض الصالحين، ناشر: دار الوطن للنشر، الرياض طبع: 1426هـ .
- 9- ابن عاشور، محمد الطاهر بن محمد بن محمد الطاهر بن عاشور التونسي (المتوفى : 1393هـ)، التحرير والتنوير، ناشر : دار التونسية للنشر - تونس، سال نشر: 1984هـ.
- 10- ابن فارس. ، احمد بن فارس بن زكرياء، القزويني الرازي، ابوالحسين، معجم مقاييس اللغة، تحقيق: عبد السلام محمد هارون، (ب،ت).

- 11- ابن قدامة، موفق الدين ابو محمد عبد الله بن قدامة بن مقدم العدوى، القرشي، معجم المغني في الفقه الحنبلي، مستخلص من كتاب المغني في الفقه الحنبلي، لابن قدامة، بيروت، دار الكتب العلمية، د. ت.
- 12- ابن كثير، أبو الفداء إسماعيل بن عمر بن كثير القرشي البصري ثم الدمشقي (المتوفى: 774هـ)، تفسير القرآن العظيم، تحقيق: محمد حسين شمس الدين، ناشر: دار الكتب العلمية، منشورات محمد علي بيضون - بيروت، ط1(- 1419 هـ).
- 13- ابن قيم، محمد بن أبي بكر بن أيوب بن سعد شمس الدين ابن قيم الجوزية (المتوفى: 751هـ، مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين، تحقيق: محمد المعتصم بالله البغدادي، ناشر: دار الكتاب العربي - بيروت، طبع: سوم، 1416 هـ - 1996م.
- 14- ابن منظور، محمد بن مكرم بن منظور الأفرقي المصري، لسان العرب، دار الفكر للطباعة والنشر، (بيروت - 1410هـ).
- 15- أبو السعود العمادي محمد بن محمد بن مصطفى (المتوفى: 982هـ)، إرشاد العقل السليم، ناشر: دار إحياء التراث العربي - بيروت، (ب، ت).
- 16- ابو زهرة، محمد بن أحمد بن مصطفى بن أحمد المعروف بأبي زهرة (المتوفى: 1394هـ)، زهرة التفاسير، أبوزهرة، دار النشر: دار الفكر العربي، (ب، ت).
- 17- أبو عبد الله أحمد بن محمد بن حنبل بن هلال بن أسد الشيباني (المتوفى: 241هـ)، مسند الإمام أحمد بن حنبل، محقق: شعيب الأرنؤوط - عادل مرشد، وآخرون، إشراف: د عبد الله بن عبد المحسن التركي، ناشر: مؤسسة الرسالة، طبع: اول، 1421 هـ - 2001 م
- 18- استانبولي، إسماعيل حقي بن مصطفى الإستانبولي الحنفي الخلوتي، المولى أبو الفداء (المتوفى: 1127هـ)، روح البيان، ناشر: دار الفكر - بيروت، (ب، ت).
- 19- اسلام منصور، عبد الحميد، النصيحة، جامعة الازهر، كلية اصول الدين، (القاهرة - 1425هـ).
- 20- أصبهاني، أبو نعيم أحمد بن عبد الله بن أحمد بن إسحاق بن موسى بن مهران الأصبهاني (المتوفى: 430هـ)، حلية الأولياء وطبقات الأصفياء، ناشر: السعادة - بجوار محافظة مصر، 1394 هـ - 1974م، دار الكتب العلمية- بيروت (طبعة 1409هـ).
- 21- أندلسي، علي بن احمد بن حزم الأندلسي، الأخلاق والسير، تحقيق: عادل ابو المعاطي، طبع: اول، دار المشرق العربي (القاهرة 1408هـ).

- 22- أندلسي، أبو محمد، علي بن سعيد بن حزم الأندلسي، رسالة الجامع ابن حزم الأندلسي، تحقيق: إحسان عباس، ناشر: المؤسسة العربية لدراسات والنشر، سال نشر: 1987م.
- 23- أوسى، شهاب الدين محمود بن عبد الله الحسيني الألويسي (متوفى: 1270هـ) روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني، تحقيق: علي عبد الباري عطية، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت طبع: اول (1415 هـ).
- 24- بخارى، محمد بن إسماعيل أبو عبدالله البخاري الجعفي، الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه = صحيح البخاري، تحقيق: محمد زهير بن ناصر الناصر، ناشر: دار طوق النجاة (مصورة عن السلطانية بإضافة ترقيم محمد فؤاد عبد الباقي)، طبع: أول، 1422 هـ .
- 25- بركتي، محمد عميم الاحسان المجدوى البركتي، قواعد الفقه، ناشر الصدق ببلشرز، (كراتشي - 1407 هـ)، (ب،ت).
- 26- بُستي، أبوسليمان حمد بن محمد إبراهيم بن الخطاب البستي، معالم السنن، تحقيق: احمد محمد شاكر، دار المعرفة، (بيروت- 1400 هـ).
- 27- بغدادى، أبو بكر أحمد بن علي بن ثابت بن أحمد بن مهدي الخطيب البغدادي (المتوفى: 463هـ)، الفقيه والمتفقه 69/2، محقق: أبو عبد الرحمن عادل بن يوسف الغرازي، ناشر: دار ابن الجوزي - السعودية، طبع: دوم، 1421 هـ.
- 28- بغوى، عبد الله بن أحمد بن علي الزيد، معالم التنزيل، ناشر: دار السلام للنشر والتوزيع - الرياض، طبع: اول، 1416 هـ.
- 29- بيهقي، أبوبكر احمد بن الحسين البيهقي، شعب الايمان، تحقيق: محمد سعيد بسيوني زغلول، طبع: اول، دارالكتب العلمية، (بيروت - 1410 هـ).
- 30- ترمذى، محمد بن عيسى بن سَورة بن موسى بن الضحاك، الترمذى، أبو عيسى (المتوفى: 279هـ)، سنن الترمذى، محقق: بشار عواد معروف، ناشر: دار الغرب الإسلامي - بيروت، سال نشر: 1998 م.
- 31- جرجانى، علي بن محمد بن علي الزين الشريف الجرجاني (المتوفى: 816هـ)، التعريفات، تحقيق: تحت نظر جماعت از علماء تصحيح وضبط گردیده است ، ناشر: دار الكتب العلمية بيروت - لبنان، طبع: أول 1403 هـ - 1983 م.

- 32- جزائري، ابوبكر جابر بن موسى بن عبد القادر بن جابر المعروف بابوبكر الجزائري
عقيدة المؤمن، ناشر: مكتبة الكليات الأزهرية، (ب،ت).
- 33- جوهرى، إسماعيل بن حماد الجوهرى، الصحاح تاج اللغة وصحاح العربي، تحقيق: أحمد
عبد الغفور عطار، دار الملايين، (بيروت - 1407هـ).
- 34- حجرى، سعد بن سعيد الحجرى الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، جاى طبع ونشر آن
ذكر نكرديده.
- 35- حموى، أحمد بن محمد بن علي الفيومي ثم الحموي، أبو العباس (المتوفى: نحو 770هـ)،
المصباح المنير في غريب الشرح الكبير، ناشر: المكتبة العلمية - بيروت.
- 36- حموى، د عدنان بن عبدالرزاق الحموى العلبى، اهمية النصيحة في ضوء الكتاب و السنة:
(مجلة العلمية) مجله شماره 138.
- 37- حلاق، محمد جمال الدين بن محمد سعيد بن قاسم الحلاق القاسمي (المتوفى: 1332هـ)،
محاسن التأويل، محقق: محمد باسل عيون السود، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، طبع: اول -
1418 هـ.
- 38- خرم دل، مصطفى، تفسير نور، ناشر چاپ اول احسان، سال نشر، 1388 هـ ش.
- 39- دينورى، أبوبكر أحمد بن مروان بن محمد الدينورى، المجالس وجواهر العلم، تحقيق: أبو
عبيدة حسن آل سلمان، دار ابن حزم (بيروت - 1419 هـ).
- 40- د أحمد مختار عبد الحميد عمر (المتوفى: 1424هـ) بمساعدة فريق عمل، معجم اللغة
العربية المعاصرة، ناشر: عالم الكتب، طبع: اول، 1429 هـ - 2008 م.
- 41- د ابوصعيليك، محمد، فقه النصيحة، ناشر: دار النفائس للنشر والتوزيع، تاريخ نشر:
1/1/1995، كتب الكترونيكى: www.neelwafurat.ca
- 42- رازى، أبو عبد الله محمد بن عمر بن الحسن بن الحسين التيمي الرازي الملقب بفخر الدين
الرازي خطيب الري (متوفى: 606هـ)، مفاتيح الغيب = التفسير الكبير، ناشر: دار إحياء التراث
العربي - بيروت، طبع: سوم (- 1420 هـ).
- 43- راغب، أبو القاسم الحسين بن محمد المعروف بالراغب الأصفهاني (المتوفى: 502هـ)،
المفردات في غريب القرآن، تحقيق: صفوان عدنان الداودي، ناشر: دار القلم، الدار الشامية -
دمشق بيروت، طبع: أول - 1412 هـ.

- 44- زبيدي، محمد بن محمد عبدالرزاق الحسيني الزبيدي، تاج العروس من جواهر القاموس، تحقيق: مجموعة من المحققين، دار الفكر للطباعة والنشر، (بيروت - 1414هـ).
- 45- زحيلي، دوهبة بن مصطفى الزحيلي، التفسير الوسيط، ناشر: دار الفكر - دمشق، طبع: اول - 1422 هـ.
- 46- زمحشري، أبو القاسم محمود بن عمرو بن أحمد، الزمحشري جار الله، أساس البلاغة، تحقيق: عبد الرحيم محمود، طبع: دوم، دار الفكر (بيروت- 1399هـ).
- 47- زورق، شهاب الدين أبو العباس أحمد بن أحمد بن محمد بن عيسى البرنسي الفاسي، المعروف بـ زروق (المتوفى: 899هـ)، النصيحة الكافية لمن خصه الله بالعافية، تحقيق وتخرىج: عبد المجيد خيالي، منشورات: محمد علي بيضون لنشر كتب السنة والجماعة، دار الكتب العلمية بيروت - لبنان، (ب،ت).
- 48- سجستاني. أبو داود سليمان بن الأشعث بن إسحاق بن بشير بن شداد بن عمرو الأزدي السجستاني (المتوفى: 275هـ)، سنن أبي داود، تحقيق: محمد محيي الدين عبد الحميد، ناشر: المكتبة العصرية، صيدا - بيروت، (ب،ت).
- 49- سعدى، أبو عبدالله، عبد الرحمن بن ناصر السعدي بن عبد الله (المتوفى: 1376هـ) تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان، المحقق: عبد الرحمن بن معلا اللويحق، مترجم: محمد گل گمشاد زهى. سال چاپ و جای آن ذکر نگرديده.
- 50- سعدى، أبو عبدالله، عبدالرحمن بن ناصر السعدي بن عبدالله، (متوفى: 1376 هـ)، رياض الناضر والحدائق النيرة الزاهرة، ناشر: دار المنهاج للنشر والتوزيع، 2005م/1426هـ.
- 51- سفاريني، شمس الدين، أبو العون محمد بن أحمد بن سالم السفاريني الحنبلي (المتوفى : 1188هـ)، غذاء الألباب في شرح منظومة الآداب، ناشر: مؤسسة قرطبة - مصر، طبع: دوم، 1414 هـ / 1993م.
- 52- شافعي، ابو عبدالله محمد بن ادريس الشافعي المطلبى القرشى (204هـ: 820ق)، ديوان الامام الشافعي، ص 56.، تحقيق: الدكتور عبدالمنعم خفاجي، الناشر: مكتبة الكليات الازهرية، (ب،ت).
- 53- شوكانى، محمد بن علي بن محمد بن عبد الله الشوكاني اليمني (المتوفى: 1250هـ)، فتح القدير، ناشر: دار ابن كثير، دار الكلم الطيب - دمشق، بيروت، طبع: اول - 1414 هـ .
- 54- صابونى، محمد علي الصابونى، صفوة التفاسير، ناشر: دار الصابونى للطباعة والنشر والتوزيع - القاهرة، طبع: اول، 1417 هـ - 1997 م .

- 55- صنعاني، أبو إبراهيم، عز الدين، المعروف كأسلافه بالأمير محمد بن إسماعيل بن صلاح بن محمد الحسني، الكحلاني ثم الصنعاني، (المتوفى: 1182هـ) سبل السلام، ناشر: دار الحديث، (ب، ط، ت).
- 56- طبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (المتوفى: 360هـ)، مكارم الاخلاق للطبراني، كتب هوامشه: أحمد شمس الدين، ناشر: دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، طبع: أول، 1409 هـ - 1989 م .
- 57- طبراني، سليمان بن أحمد بن أيوب بن مطير اللخمي الشامي، أبو القاسم الطبراني (متوفى: 360هـ)، المعجم الأوسط، المحقق: طارق بن عوض الله بن محمد، عبد المحسن بن إبراهيم الحسيني، ناشر: دار الحرمين - القاهرة، (ب، ت).
- 58- طبري، أبو جعفر محمد بن جرير بن يزيد بن كثير بن غالب الأملي، الطبري (متوفى: 310هـ)، تفسير طبري = جامع البيان في تأويل القرآن، تحقيق: أحمد محمد شاكر، ناشر: مؤسسة الرسالة، طبع: أول، (1420 هـ - 2000 م) .
- 59- طريفي، د/ الجوهرة بنت صالح الطريفي، فقه النصيحة ص 13، جامعة الامام محمد بن سعود الاسلامية، المعهد العالي لدعوة والاحتساب، قسم الدعوة سال: 1435هـ.
- 60- عسقلاني، أبو الفضل أحمد بن علي بن حجر العسقلاني الشافعي، فتح الباري شرح صحيح البخاري تحقيق: محب الدين الخطيب، رقم كتبه وأبوابه وأحاديثه: محمد فؤاد عبد الباقي، القاهرة، دار الريان (للتراث، 1407 هـ) .
- 61- عميد، حسن، فرهنگ عميد، ناشر: مؤسسه انتشارات امير كبير تهران، سال نشر: 1363.
- 62- فراهيدي، أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد بن عمرو بن تميم الفراهيدي البصري (المتوفى: 170هـ)، العين محقق: د مهدي المخزومي، د إبراهيم السامرائي، ناشر: دار ومكتبة الهلال، (ب، ت).
- 63- فيروز آبادي مجد الدين أبو طاهر محمد بن يعقوب الفيروزآبادي (المتوفى: 817هـ)، القاموس المحيط، تحقيق: مكتب تحقيق التراث في مؤسسة الرسالة، تحت نظر: محمد نعيم العرقسوسي، ناشر: مؤسسة الرسالة للطباعة والنشر والتوزيع، بيروت - لبنان، طبع: هشتم، (1426 هـ - 2005 م) .

- 64- قرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح الأنصاري الخزرجي شمس الدين القرطبي (المتوفى: 671هـ)، الجامع لأحكام القرآن = تفسير القرطبي، تحقيق: أحمد البردوني وإبراهيم أطفيش الناشر، دار الكتب المصرية - القاهرة، طبع: دوم، 1384هـ - 1964 م.
- 65- قزويني، أبو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، وماجة اسم أبيه يزيد (المتوفى: 273هـ)، سنن ابن ماجه، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، ناشر: دار إحياء الكتب العربية - فيصل عيسى البابي الحلبي، (ب،ت).
- 66- قشيري، تقي الدين أبو الفتح محمد بن علي بن وهب بن مطيع القشيري، المعروف بابن دقيق العيد (المتوفى: 702هـ)، شرح الأربعين النووية في الأحاديث الصحيحة النبوية، ناشر: مؤسسة الريان، طبع: سادس 1424 هـ - 2003 م.
- 67- كفوى، أيوب بن موسى الحسيني القريمي الكفوي، أبو البقاء الحنفي (المتوفى: 1094هـ)، الكليات، تحقيق: عدنان درويش - محمد المصري، ناشر: مؤسسة الرسالة - بيروت، (ب،ت).
- 68- معلوف، لويس، المنجد في اللغة والإعلام فارسي (المنجد عربي - فارسي)، مترجم: بندر ريگي محمد، ناشر: انتشارات ايران چاپ پیام، چاپ: ششم 1386.
- 69- محاسبي، أبو عبد الله الحارث بن أسد المحاسبي، (المتوفى: 243هـ)، رسالة المسترشدين، محقق: عبد الفتاح أبو غدة، ناشر: مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب - سوريا، طبع: دوم، 1391 - 1971 .
- 70- مراغي، أحمد بن مصطفى المراغي (المتوفى: 1371هـ) تفسير المراغي، ناشر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابي الحلبي وأولاده بمصر، طبع: اول، 1365 هـ - 1946 م
- 71- مروزي، أبو عبد الرحمن عبد الله بن المبارك بن واضح الحنظلي، التركي ثم المرزوي (المتوفى: 181هـ)، الزهد والرقائق لابن المبارك (يليه «مَا رَوَاهُ نُعَيْمُ بْنُ حَمَادٍ فِي نُسَخَتِهِ زَائِدًا عَلَى مَا رَوَاهُ الْمَرْوَزِيُّ عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ فِي كِتَابِ الزُّهْدِ»، تحقيق: حبيب الرحمن الأعظمي، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت، (ب،ت).
- 72- مقدسي، محمد بن مفلح بن محمد بن مفرج، أبو عبد الله، شمس الدين المقدسي الراميني ثم الصالحي الحنبلي (المتوفى: 763هـ)، الأدب الشرعية والمنح المرعية، ناشر: عالم الكتب، جاي نشر وسال آن ذكر نگرديده.

- 73- مناوى، زين الدين محمد المدعو بعبد الرؤوف بن تاج العارفين بن علي بن زين العابدين الحدادي ثم المناوي القاهري (المتوفى: 1031هـ)، التوقيف على مهمات التعاريف، ناشر: عالم الكتب 38 عبد الخالق ثروت-القاهرة، طبع: اول، 1410هـ-1990م.
- 74- مناوى، زين الدين محمد المدعو بعبد الرؤوف بن تاج العارفين بن علي بن زين العابدين الحدادي ثم المناوي القاهري (المتوفى: 1031هـ)، فيض القدير شرح الجامع الصغير، ناشر: المكتبة التجارية الكبرى - مصر، طبع: اول، 1356 .
- 75- مجموعه از علما وباحثين (إبراهيم مصطفى / أحمد الزيات / حامد عبد القادر / محمد النجار)، المعجم الوسيط، ناشر: دار الدعوة (ب،ت).
- 76- مجموعه از علما وباحثين زير نظر شيخ/ صالح بن عبد الله بن حميد إمام وخطيب الحرم المكي، نصرة النعيم في مكارم أخلاق الرسول الكريم - صلى الله عليه وسلم، مؤلف: ناشر: دار الوسيلة للنشر والتوزيع، جدة طبع: چهارم، ب ت.
- 77- منجد محمد صالح، النصيحة مؤثرة- المحاضرة الاولى، الموقع الرسمي للشيخ محمد صالح المنجد، المكتبة الشاملة قسم الاخلاق والرفاق (ب، ت) .
- 78- نعماني، أبو حفص سراج الدين عمر بن علي بن عادل الحنبلي الدمشقي النعماني (المتوفى: 775هـ)، اللباب في علوم الكتاب، تحقيق: الشيخ عادل أحمد عبد الموجود والشيخ علي محمد معوض، ناشر: دار الكتب العلمية - بيروت / لبنان، طبع: اول، 1419 هـ -1998م .
- 79- نسائي، أبو عبد الرحمن أحمد بن شعيب بن علي الخراساني، النسائي (المتوفى: 303هـ)، المجتبى من السنن = السنن الصغرى للنسائي، تحقيق: عبد الفتاح أبو غدة، ناشر: مكتب المطبوعات الإسلامية - حلب، طبع: دوم، 1406 - 1986.
- 80- نووى، أبو ذكريا محى الدين بن شرف النووى (المتوفى: 676هـ)، المنهاج شرح صحيح مسلم بن حجاج، ناشر: دار إحياء التراث العربى- بيروت، طبع: دوم، 1392هـ.
- 81- نووى، ابو ذكريا محى الدين بن يحيى بن شرف النووى، شرح النووى على صحيح مسلم، طبع: اول، دارالخير(بيروت - 1414هـ).
- 82- نيسابورى، مسلم بن الحجاج أبو الحسن القشيري النيسابوري (المتوفى: 261هـ)، المسند الصحيح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم = صحيح مسلم، تحقيق: محمد فؤاد عبد الباقي، ناشر: دار إحياء التراث العربى - بيروت.(ب، ت)

83- هروی، محمد بن أحمد بن الأزهري الهروي، أبو منصور (المتوفى: 370هـ)، تهذيب اللغة، المحقق: محمد عوض مرعب، ناشر: دار إحياء التراث العربي – بيروت، طبع: اول، 2001م.

84- هروی، عبدالرؤوف مخلص هروی، تفسیر انوار القرآن، چاپ: ششم 1392.

85- موقع الأدب الكترونی: <http://www>.

Adab.com/modules.php?nam=sh3er&do_what=shqas&qid=9691

بخاطر دسترسی به متن کامل این تحقیق مراجعه شود به:
پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته
و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af